

Opgehangen

1854, laatste openbare terechtstelling in Amsterdam

Fred Foppen

Amsterdam, woensdag 22 november 1854. De vrieskou was op die novemberochtend net uit de lucht, het was weer begonnen te dooien, maar met drie graden was het nog behoorlijk koud. De voorbijgangers bij de Leidsche Poort - een grote menigte, staat in het Nieuwsblad van het Noorden - konden de galg duidelijk zien op het houten schavot, dat een paar dagen eerder gebouwd was en dat boven de gevangenismuur van de Cellulaire Gevangenis aan de Schans uittorende. Het was bijna twaalf uur 's middags, de gebruikelijke tijd dat een terechtstelling zou plaatsvinden. Om even voor twaalf uur zagen de toeschouwers een jongeman in het zwart, een katholieke geestelijke en de beul de trap naar het houten schavot oplopen. Een paar laatste handelingen, de strop werd om zijn nek gelegd, het luik onder de voeten van de veroordeelde opengetrokken. De toeschouwers bij de Leidsche Poort konden niet zien dat op de binnenplaats van de Cellulaire Gevangenis ook een aantal hoogwaardigheidsbekleders de executie had bijgewoond. Het lijk van de veroordeelde zou nog twee uur blijven hangen om de burgers te laten zien wat er gebeurt na veroordeling wegens een zware misdaad. Het lichaam werd daarna overgebracht naar de R.K. begraafplaats "De Liefde" aan de Da Costastraat.

In het overzicht van de Amsterdamse Doodsoorzaken staat dat op 22 november 1854 een 22-jarige man is overleden, "opgehangen" in de Cellulaire Gevangenis. Het zou de laatste openbare terechtstelling zijn in de stad Amsterdam. De veroordeelde heette Johann Heinrich Kemper.

Johann Kemper was op 3 november 1832 geboren in Borgloh, een klein gehucht vlakbij Osnabrück, in het Ambt Ibung, in het Koninkrijk Hannover. Zijn ouders, Fredrik Kemper en Anna Maria Markwait, waren, zoals veelbetekenend in de latere processtukken staat, niet getrouwd. Zijn vader was enige jaren na de geboorte van Johann alleen naar Amerika geëmigreerd. De jonge Kemper kon slecht overweg met zijn stiefvader en daarom wilde Kemper uit Borgloh weg naar zijn vader in Amerika. Op zijn vijftiende was hij al van huis weggelopen, op zijn zestiende had hij acht dagen in de gevangenis gezeten wegens diefstal en op zijn zeventiende was hij uit het Koninkrijk Hannover gevlucht na zijn veroordeling, omdat hij als dienstplichtig soldaat gedeserteerd was. Toen hij in 1850 in Amsterdam aankwam, werkte Kemper eerst op de tuinderij van Roode in Ouder Amstel, en daarna op nog twee tuinderijen in Duivendrecht en Zeeburg, voordat hij begin 1854 op de tuinderij van Preckwinkel kwam werken. Preckwinkel was zelf ook een Duitse immigrant. Hij was op 12 december 1815 geboren in Westkilver, waar zijn vader pachtboer van het dorpsklooster was. Heinrich moet rond 1840 naar Amsterdam zijn vertrokken, waar hij in 1850 een goedlopende tuinderij had opgebouwd aan de Houtwalerweg 89 met een vijftal groenboerknechten, van wie een aantal op de tuinderij woonde. Onder hen waren vaak Duitse immigranten, zoals Johann Dittemeyer, Diederich de Ruiters, Dirk Bötres. Het is heel waarschijnlijk dat Kemper Preckwinkel van naam moet hebben gekend, want de geboortedorpen van hen beiden, Borgloh en Westkilver, eigenlijk kleine gehuchten met een paar honderd inwoners, liggen op nog geen tien kilometer van elkaar. Preckwinkel was niet erg tevreden over zijn nieuwe knecht en al na drie maanden op de tuinderij stuurde hij Johann - of Hein zoals Johann door de Preckwinkels werd genoemd - weg wegens verregaande luiheid. De gevangenisdirecteur zou later ook zeggen dat Kemper iemand was die "alleen in het nuttigen van overmatig veel voedsel en een daarop noodzakelijk volgende zware slaap zijn genoeg vindt". Kemper vertrok daarna naar de Haarlemmermeerpolder waar hij in een

schamele keet bij Halfweg woonde, en waar hij werkte als polderjongen, een los werkmans die hielp bij het zware werk van het bedijken van de polder.

Kemper wilde nog steeds naar zijn vader in Amerika, maar daar had hij geld voor nodig. Hij wist dat warmoezier Preckwinkel iedere week op de dag van de groentemarkt niet op de tuinderij zou zijn, want dan ging hij de stad in naar de markt. Kemper had gezien dat er dan geld in huis was en in de paar maanden op de tuinderij had hij ook gezien waar het geld bewaard werd. Bovendien wist hij dat groenboerknecht Chris Teyler, die op de tuinderij woonde, een geldkistje had waar een paar honderd gulden in zat. In de nacht van 20 juli 1854 was Kemper uit de Haarlemmermeerpolder naar Amsterdam gegaan, waar hij om 2 uur 's nachts bij de Muiderpoort was gezien. Een paar uur later, toen de zon opkwam, had hij ingebroken in het huis van Preckwinkel. De kranten deden zeer uitgebreid verslag van de overval in de tuinderij. Kemper probeerde met een bijl de geldkisten open te hakken, maar hij maakte kennelijk veel lawaai, waardoor de dienstbode Cornelia - Keetje - Grootenboer wakker werd. Kemper heeft haar ernstig met de bijl toegetakeld en tijdens het gevecht kwam de 5-maanden zwangere vrouw van Preckwinkel, Petronella Arendsen, aangerend. Kemper sloeg haar met de bijl, dood. De drie dochtertjes van Preckwinkel uit diens eerdere huwelijk met de in 1852 overleden Dorothea Carolina Roode lagen in de bedstee, zij werden wakker van het lawaai, begonnen te schreeuwen en ook zij raakten ernstig gewond door de wild om zich heenslaande Kemper. Twee van hen, Anna Louisa van acht en Anna Maria Elisabeth van net drie zijn in het Binnengasthuis overleden. De 4-jaar oude Maria Alida overleefde de klappen met de bijl, want na 21 dagen werd ze uit het Binnengasthuis ontslagen. Toch wist Kemper in de chaos met een paar honderd gulden en een zilveren horloge en wat kleren te ontkomen.

De politie had aanvankelijk geen idee wie de overvaller en moordenaar was. Alle knechten en mensen, die vroeger bij Preckwinkel hadden gewerkt, werden opgespoord, en zoals dat toen heette, stevig aan de tand gevoeld. De politie heeft mogelijk gedacht aan een moord in de relationele sfeer, want Van Eeghen schrijft dat al meteen op 21 juli Teunis Dölleman verhoord werd, omdat hij met de dienstbode Keetje "vrijdde", wat dat in die tijd ook maar betekende. Daarna werd Heinrich Slukkebier verhoord. Hij had "gevreëen" met Petronella Arendsen, die in 1852 ook op de tuinderij woonde en werkte. Na de dood van zijn eerste vrouw Dorothea in september 1852 had Preckwinkel Petronella verboden om met Slukkebier uit te gaan. Op 21 juni 1853 is Carolina Dorothea Preckwinkel geboren. Het is niet duidelijk wie de moeder was. Een paar maanden later, op 19 augustus 1853, trouwde Preckwinkel met Petronella. Alle mannen hadden een betrouwbaar alibi. Alleen, de oud-knecht Kemper was onvindbaar. Kemper zou later over zijn vlucht getuigen, dat hij na de overval "vervolgens langs de straatweg bedaard loopende de Muiderpoort is ingegaan, de plantaadje door en gekomen is in een veerhuis bij de Martelaarsgracht, waar hij twee glazen jenever heeft gedronken; dat hij met de schroefstoomboot naar den Helder is vertrokken; dat hij aldaar zijn intrek heeft genomen in de slaapstede van Boven; dat hij zich daar opgegeven heeft Frans de Haas te heeten en vervolgens op 22 Julij 1854 des morgens met de stoomboot Lion naar Londen is vertrokken; dat hij aldaar eene plaats heeft genomen op het schip de Constellation, hetwelk naar New York vertrekken zou, waarvoor hij met inbegrip van proviand f 120 betaald heeft". Het was de logementhouder in Den Helder, die de politie op het spoor van Kemper zou brengen, omdat hij gezien had dat zijn gast een geladen pistool bij zich had. Toen ook nog een bootsman op de Lion vertelde dat Frans de Haas trots zijn pistool had laten zien en er zelfs mee had geschoten, wist de politie genoeg. Bovendien had het dochtertje van Preckwinkel Maria Alida, die kortweg Mietje werd genoemd, in het ziekenhuis verteld dat Hein de man met de bijl was. In het proces-verbaal van de politie staat, "Maria Alida Preckwinkel, oud 4 jaaren, van beroep geen, ... door Hein in bed is geslagen". Dat de politie toen ook al bureaucratisch precies kon zijn blijkt uit de toevoeging aan het proces-verbaal dat

de getuige, Mietje, na voorlezing van het verbaal “volhardt, verklarend niet te kunnen schrijven”. Het signalement van Kemper werd meteen doorgeseind - per telegraaf, want die dienst was net beschikbaar gekomen, of zoals in de krant staat, dit is het succes van de vooruitgang – naar de consul-generaal in Londen, die er met behulp van de Engelse autoriteiten voor kon zorgen dat Kemper net op het moment dat hij aan boord wilde gaan van het schip naar Amerika gearresteerd kon worden. De Engelse autoriteiten hadden kennelijk geen zin om deze moordenaar langer vast te zetten, want Kemper werd zonder een langdurige uitzettingsprocedure meteen aan de Nederlandse politie overgedragen en op de boot naar Rotterdam gezet.

Op 1 augustus was Kemper weer terug in Nederland, waar hij werd verhoord. Eerst ontkende hij alles halsstarrig; het grote bedrag aan geld, een beetje veel voor een man als hij, had hij gewonnen, de kleren, die hij aan had en die erg leken op de kleren van Teyler, had hij gevonden, maar onverwacht op 12 augustus, nadat een pastoor een hele dag op hem had ingesproken dat hij beter zijn misdaad kon bekennen, want anders zou zijn ziel nooit rust vinden in het hiernamaals, bekende hij de overval.

vervoer onder politiebegeleiding van de verdachte Kemper naar het gerechtshof (litho Alex Ver Huell)

Op 3 oktober kwam de zaak al voor het Provinciaal Gerechtshof van Noord-Holland in Haarlem. De drievoudige aanklacht was:

1. diefstal met geweldpleging en gewapend, gepleegd bij nacht in een bewoond huis, door middel van binnenbraak, met de bedoeling om tegen elken prijs gelden meester te worden, welke hij wist, dat zich bevonden in de bureau van zijn voormaligen meester, den warmoezier H. F. Prickwinkel en van een aldaar inwonende knecht, genaamd C. L. Teyler,
2. moord gepleegd op eene vrouw en twee kinderen,
3. poging tot moord, gepleegd op een vrouw en een kind.

De publieke belangstelling was groot en de kranten in heel Nederland deden uitgebreid verslag van de rechtzitting. Bovendien werden boekjes met stichtelijke tekst over het proces geschreven om de mensen te waarschuwen voor de gevolgen van dit soort wandaden.

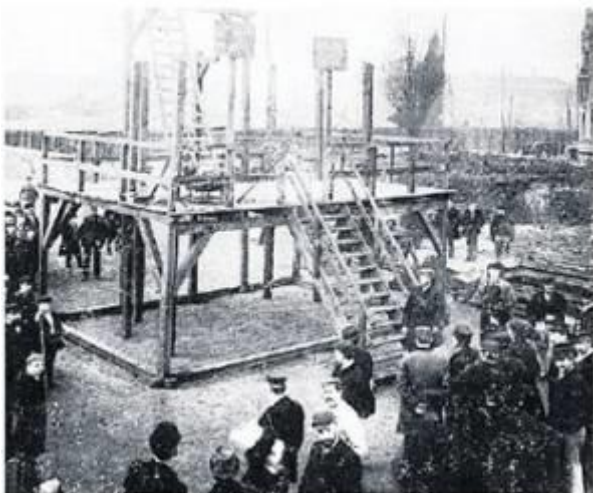

Mr. F. Th. Westerwoudt, de toegewezen verdediger van Kemper, deed zijn uiterste best om aan te tonen dat de drie slachtoffers niet met voorbedachten rade waren vermoord door aannemelijk te maken dat Kemper de moeder en de twee dochters gedood had in een opwelling, namelijk dat hij in paniek was geraakt, omdat hij bij de inbraak herkend was. Het belastende voor Kemper was dat hij altijd met een geladen pistool rondliep en dat hij graag liet zien dat hij een pistool had. Zijn verdediger hield het gerechtshof voor dat Kemper zijn pistool niet had gebruikt en dat hij in paniek het eerste het beste wapen had gegrepen dat hij zag, de bijl, en niet zijn eigen pistool. De verdediger hoopte hiermee de rechters te overtuigen dat hier geen sprake kon zijn van voorbedachte rade, om te voorkomen dat Kemper meteen ter dood veroordeeld zou worden. Verder deed de advocaat beroep op de clementie van de rechters door als verzachtende omstandigheden aan te voeren: de ellendige jeugd van de aangeklaagde, zoon van twee niet-getrouwde ouders, met een vader die naar Amerika was verdwenen toen Johann nog een kleuter was, met een moeder die alleen voor haar kinderen moest zorgen, en een stiefvader die geen goede vader voor hem was geworden. En dat Johann een brave zoon wilde zijn bewees hij doordat hij hartstochtelijk graag naar zijn vader in Amerika wilde gaan. Mr. Westerhoudt maakte in zijn pleidooi bij het gerechtshof wel een opmerkelijke mededeling door te zeggen “welk een opluchting het voor ieder was geweest, toen bleek dat de dader een vreemdeling was”. Aan het slot van zijn pleidooi richtte de advocaat het woord niet zo zeer tot de rechters als wel tot zijn cliënt, “Put troost in het besef, dat er Een is, bij Wien redding bestaat, op Hem vestig uwe hoop. Uwe straf, dit weet gij, hebt gij dubbel verdiend, welke die ook zij”. Ondanks dit betoog van de advocaat veroordeelde de rechtbank Kemper op 1 oktober tot de dood door de strop, niet wegens het plegen van meervoudige moord, maar wegens doodslag; de rechtbank accepteerde dus de stelling van de advocaat dat het een uit de hand gelopen inbraak was geweest. Mr Westerhoudt, zelf een fervent tegenstander van de doodstraf, was ervan overtuigd dat de koning de straf zoals zo vaak in die jaren gebeurde zou omzetten in een lange gevangenisstraf, omdat het gerechtshof zo duidelijk had gezegd dat er geen sprake was van voorbedachte rade. De veroordeelde ging vreemd genoeg niet in beroep tegen dit vonnis, maar hij diende meteen een verzoek in tot gratie bij Koning Willem III. Achteraf kan men zich afvragen of dit wel zo’n slimme strategie is geweest. In die tijd werd in Nederland een felle discussie gevoerd over het nut van de doodstraf. In veel gevallen werd de doodstraf al via gratie door de koning omgezet in levenslange tuchthuisstraf, maar vlak voor het doodvonnis van Kemper had het parlement een wet aangenomen dat de doodstraf nog wel uitgesproken mocht worden, maar niet uitgevoerd. De koning was ontstemd, omdat hij dit zag als een ingreep in zijn recht van gratie. En bovendien, waarom hadden Kemper en zijn advocaat niet eerst beroep aangetekend tegen het vonnis. Het gerechtshof had al vastgesteld dat er geen sprake was van voorbedachte rade. De kans was dus heel groot dat tijdens een nieuw proces het vonnis gewijzigd zou worden, of dat de doodstraf zelf in de tussentijd afgeschaft zou worden.

Tot aan de Franse Revolutie werd de doodstraf in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden uitgesproken voor veel soorten misdrijven, niet alleen halsmisdrijven. De voltrekking van het vonnis, van onthoofden, tot vierendelen, verbranding en wurging, vond altijd onder grote publieke belangstelling plaats. In de Franse tijd werden deze methodes vervangen de nieuwste uitvinding, de guillotine. Het schavot stond in Amsterdam op de Nieuwmarkt, waar het vonnis in het openbaar werd voltrokken. In het latere Koninkrijk der Nederlanden werden ter doodveroordeelden opgehangen, maar steeds meer mensen kwamen in verzet tegen de doodstraf, met als belangrijke reden dat de straf wreed, onbeschaafd en zo definitief was. Bovendien kwam er steeds meer bezwaar tegen het openbare spektakel bij zo’n

terechtstelling. Bij een openbare terechtstelling op 9 juni 1860 in Gouda waren 7.000 mensen aanwezig; de burgemeester had wel verboden dat schoolkinderen kwamen kijken.

Na het uitspreken van het doodvonnis toonde Kemper diep berouw en zei hij dat het uitgesproken doodvonnis rechtvaardig was. De berouwvolle Kemper had toestemming gekregen om zijn oude baas Preckwinkel en de knecht Teyler om vergiffenis te vragen. In de laatste weken in de Cellulaire Gevangenis aan de Schans heeft hij langdurige gesprekken gevoerd met pastoor J. Brinkman en pastoor N. Steins Bisschop. Volgens de twee geestelijken heeft hij zijn straf als berouwvol zondaar en innig-vroom man aanvaard. In de Leydsche Courant staat dat toen hij te horen kreeg dat zijn verzoek om gratie door de koning was afgewezen, “stil schreide; en getuigde van zijne bereidwilligheid om te sterven en van zijn vurige bede, dat het geloof in Christus, dat hem nu de bereidwilligheid tot den dood en zijnen moed bij het gevoel zijner zonden had gegeven, mogt bijblijven in zijn laatste oogenblikken. Ten 7 ure verscheen de Eerw. Heer Steins Bisschop, die zich verder met hem zou bezig houden, naar de behoeften van de stervenden berouwvollen zondaar, en werd daarin ten 8 ure vervangen door den Eerw. Heer Brinkman, die zich tot 10 ure met hem bezig hield. Beide Heeren gaven met vreugde getuigenis van het voortdurend geloof des berouwvollen zondaars, en van de kalmte, waarmede hij in deze voor hem vreselijke uren werkzaam bleef, om bij het naderen van het voor hem beslissend oogenblik de doodstrijd te voleinden met het geloof aan Gods genade, die ook hem niet zou verstooten. Roerend en treffend sprak in eene der kamers van de cellulaire gevangenis de Heer Wiardi Beckman, Raadsheer bij het Prov. Gerechtshof, den ongelukkigen aan, en wees hem op de troostgronden van de Christelijke godsdienst. Kemper ging toen naar het eind der cellulaire gevangenis, waar de Priester hem in eene cel opwachtte, en de scherprechter ook verscheen, om de treurigen pligt aan hem te volbrengen. Hij bleef biddende, getuigde van zijne schuld, sprak van een regtvaardig vonnis, beval zijne ziel aan God en bleef met bewustheid, met geloof en in bedaarde zielstemming zijn laatste oogenblik verbeiden”.

houten schavot met galg in 1897 in Rotterdam tentoongesteld

De scherprechter Dirk Jansen, laarzenmaker in de Eerste Tuindwarsstraat 50 in Amsterdam, voltrok het vonnis. In de Leydsche Courant van 24 november 1854 staat, “Te Amsterdam voor de ringmuur der cellulaire gevangenis op de Schans bij de Leidschepoort, op het schavot met valluik, is de doodstraf voltrokken aan J. H. Kemper, wiens verzoek om gratie wegens de gruwelijke aard der door den 21-jarigen jongeling gepleegde misdaden, door den Koning, gelijk men verwachtte, is gewezen van den hand”.

En hoe ging het verder

Achternamen werden in die tijd niet altijd op dezelfde manier geschreven: Arendsen werd ook geschreven als Ariënsen, Kemper als Kämper, en Preckwinkel ook als Prekwinkel, Prechwinkel en Prickwinkel.

De Cellulaire Gevangenis, gebouwd in 1850, kreeg later de naam van Huis van Bewaring aan het Kleine-Gartmanplantsoen. De gevangenis werd in 1979 gesloten en de gebouwen werden deels omgebouwd tot restaurants, kantoren, Holland Casino en het Max Euweplein.

De doodstraf was in de negentiende eeuw onderwerp van felle discussies tussen voor- en tegenstander. Nadat de laatste openbare terechtstelling had plaatsgevonden op 31 oktober 1860 in Maastricht werd in 1870 de doodstraf uit het strafrecht verwijderd. De doodstraf bleef nog wel gehandhaafd in het militaire strafrecht en in het oorlogsrecht. Tijdens de Tweede Wereldoorlog besloot de Nederlandse regering op 22 december 1943 in Londen om de doodstraf weer in te voeren. Door de Bijzondere Rechtspleging zijn 154 mensen ter dood veroordeeld, van wie 39 zijn gefusilleerd. De anderen kregen gratie van de koningin. In 1983 werd grondwettelijk bepaald dat de doodstraf niet mag worden opgelegd.

De Houtwalerweg werd later omgedoopt tot Oeterwaleweg en deze kreeg daarna in 1878 de naam van Linnaeusstraat.

De leeftijden van de betrokkenen lijken soms met elkaar in tegenspraak, omdat de ene keer gerefereerd wordt aan het exacte geboortedatum en de andere keer aan het geboortjaar.

In de avond van 22 november 1854 zou het lijk van Johann Kemper overgebracht worden naar de R. K. begraafplaats “de Liefde”. Hoewel hij daar geen toestemming voor had gevraagd heeft Professor J. van Geuns, hoogleraar in de pathologie en gerechtelijke geneeskunde aan het Athenaeum Illustre, samen met student Thyssen autopsie op het lijk uitgevoerd. Het is onbekend wat hij zocht en wat hij heeft gevonden. Deze overtreding is wel opgemerkt, maar er zijn geen stappen genomen tegen van Geuns. Op 23 november 1854 is Johann Kemper begraven op de begraafplaats naast de kerk “de Liefde” aan de Da Costastraat. De begraafplaats is in 1912 geruimd en de graven zijn overgebracht naar de R. K. begraafplaats Sint Barbara.

Raadsheer Meindert Wiardi Beckman was de overgrootvader van Herman Wiardi Beckman, naar wie de Wiardi Beckman stichting is vernoemd.

S. Witkamp heeft in december 1854 een boekje uitgegeven met de titel, “Johann Heinrich Kemper, als waarschuwend voorbeeld geschetst, voor de protestantsche cellulair-gevangenen, toespraak naar aanleiding van Matth. 26: vs 41, uitgegeven ten voordeele van een zwaar beproefd en talrijk Huisgezin”.

Bronnen

Algemeen Handelsblad, 4 oktober 1854, p. 5; 5 oktober 1854, p.1; 22 november 1854, p. 2; 8 december 1854, p. 4; 21 december 1854, p. 3

Bevolkingsregister Amsterdam, Binnengasthuis patiëntenregister, 20 juli 1854

Bevolkingsregister Amsterdam, overlijdensakte BSDA 00002000132

Bevolkingsregister Nieuwer Amstel, 1850 – 1860

Criminaliteit in de negentiende eeuw, S. Faber et al., Uitgeverij Verloren, Hilversum, 1989, p. 51

De Grondwet, 17 september 1854, p. 3

De Tijd, 19 september 1854, p. 2; 24 november 1854, p. 2

Jaarboek Amstelodamum, I. H. van Eeghen, Moord of Doodslag?, No. 57, 1965, p. 120

Leydsche Courant, 20 september 1854, p. 2; 24 november 1854, p. 1

Maandblad Amstelodamum, mei 1924, No. 5, 39

Nieuwe Rotterdamsche Courant, 10 september 1854, p. 2; 4 oktober 1854, p. 2; 5 oktober 1854, p.1

Nieuwsblad van het Noorden, 9 oktober 1954, p. 18

Ons Amsterdam, E. Slot, *De ijselijke moord aan de Ringsloot*, februari 1991

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant, 22 september 1854, p. 2; 24 november 1854, p. 1

Rotterdamsche Courant, 27 november 1854, p. 2

Stadsarchief Amsterdam, Alex van Reenen

Utrechtsche provinciale en stads courant, 2 september 1854, p. 1

en

<https://schravendeel.wordpress.com/2016/10/15/driedubbele-moord-aan-de-ringdijk>

www.dwc.knaw.nl/DL/levensberichten/PE00000375.pdf